

Inụ Iyi: Achụmachụ E ji Achọputa Eziokwu N'agumagu Igbo ndị a hōrō

Chioma Rosemary Ayozie
Andrew Chukwuemeka Mgborogwu
Faith Chinonso Obumneke
Directorate of General Studies,
Federal University of Technology, Owerri

Umjedemede

Oke mmepe anya na ọbibia ọchichi ndi ọloroohuru n'ala Igbo, mere ka ndi ogbo no ugbo a na-eleghara ufodu omenala Igbo anyi dika inu iyi anya. Echefuru na inu iyi bu nnukwu achumachụ e ji achoputa eziokwu osiiso nke ndi Igbo weputara tupu ọchichi ndi ọloroohuru abata iji were na-echekewa, achikwa ma na-edozi esemokwu obula daputara n'obodo. Mwebata uloike nke ndi ọchichi ọloroohuru webatara, mere ka a na-eleghara inu iyi anya. Nleghara anya a na-eleghara inu iyi, mere ka nsogbu dika ebubo ugha, mpu, asi, esemokwu, ohi, igwo ogwu ojo na aruruala na-abawanye n'ala Igbo. Nsogbu ndi a kpaliri nchocha a. Mbunuuche nchocha a bu ikowaputa ihe ndi na-ebute inu iyi. Agumagu Igbo ndi a hōrō maka nchocha a bu: *Oja Dufuo Dike, Ukpama Okpoko Buuru na Ochichi Ekperima*. Ngwaoru edemede a bu agumagu Igbo ndi a hōrō n'edemede ndi ozọ metutara isiokwu a. A gbasoro usoro nkowa wee mee nchocha a. Atutu e ji mee nchocha a bu atutu saikoanalysis, nke na-ekwu na e kere agwa di n'ime mmadu uzọ ato, agwa ndi a bu ndi na-akwalite mmadu inwe aguu ime ihe obula di mma maobu nke di njo. A choputara na inu iyi bu uzọ a ga-esi achoputa eziokwu osiiso. A turu alo na agburu na-anaghi anu iyi muru ya n'aka ndi Igbo, ndi na-eleghara inu iyi anya malite lebawa inu iyi anya, n'ih na o ga-enye aka belata mpu, ebubo ugha, asi, ohi na aruruala di iche iche n'obodo.

Okwu ndi gbara okpurukpu: Igbo, omenala, agumagu, inu iyi.

Mmalite

Mmepe anya na ihe oheru ndi ọchichi ọloroohuru e webatara n'ala Igbo meziri o dika ndi Igbo ha no nkiti tupu ihe oheru ndi a abia. Ndi Igbo nwere otutu omenala nke metutara otutu ihe. O metutara etu ha siri malite, udi ndu ha na-ebi, na ihe ha na-eme. Mmetuta a dikwa n'etiti mmadu na ibe ya na etu ha si eche echiche. N'uzo ndi a niile, obibi ndu mmadu n'awa na-abu aka nri kwoo aka ekpe, aka ekpe akwo aka nri, mana otutu mgbe, o bughu etu aki ilu si ada na nti ka o si ato n'onu. Ndi Igbo bu ndi nwere ezi mmeko mana mgbe ufodu nsogbu nke a na-amaghi ka e si eme ya na-adaputa. Anozie, Anozie na Anozie (2014:7) kwuru na nsogbu juputara elu uwa, bu mmadu na-ebute ha niile. Mgbe mmadu na ibe ya na-ebiko onu, na-azuko ahia onu na-aruko oru di iche iche onu, nsogbu di iche iche na-adaputa. Nsogbu ndi a na-ebute nghotahie, iwe, ogo na esemokwu.

Ogbalu (2007:64) kwuru na esemokwu bu ihe e jiri mara umu mmadu ma ha di ocha ma ha di oji. Mgbe ufodu ha na-azo ala, mgbe ufodu ha nwere ike na-eso ihe ha amaghi otu o siri gaa. Uzọ ha ga-esi ekpebi ya bu site n'inu iyi. Ya mere Ogbalu (2007:65) jiri kwuo na mgbe ndi mmadu na-ese okwu, o buru na okwu ahụ hịara ahụ ikpebi, e nwere ike si na ha ga-anu iyi. O buru na ndi mmadu sewe okwu, baa mba joro njo, e nwere ike si ha nuo iyi iji hu na o dighi onye ga-egbu ibe ya site na nsi, mma maobu gbuo ihe obula nke si n'ulo ibe ya.

Ndi odee dika Emenanjo (2004), Ekwealor (2013), Osuagwu (2004), Ubesie (2010), Mbiti (1970) ruturu aka n'otu uzọ maobu nke ozọ n'ihe gbasara inu iyi. Nkowa ha na-ekwu na inu iyi bu nkwenye zuru ndi Igbo onu. Ha na-akowa na inu iyi bu mgbe mmadu na-achọ igoputa onwe ya n'ihe a si na o bu ya mere. Nchocha a lebara anya n'inu iyi nke bu achumachụ e ji achoputa eziokwu dika o di n'akwukwo agumagu Igbo ndi a hōrō nke gunyere *Oja Dufuo Dike, Ukpama Okpoko Buuru na Ochichi Ekperima* were tlee ihe na-ebute inu iyi.

Nsogbu Nchọcha

Ịnụ iyi bụ otu n'ime omenala ndị Igbo nwere nke a na-eji were achọputa eziokwu. A naghị anọkata ịnụ iyi, a na-enwe nsogbu na-apụta, nke na-ebute ịnụ iyi. Nsogbu ndị a bụ ihe kpaliri mmụọ ndị nchọcha nke mere ha ji horo agumagu Igbo iji were chọputa ihe ndị na-ebute ịnụ iyi na ndụ mmadụ.

Okere Nchọcha

Nchọcha a gbadoro ukwụ n'ịnụ iyi na ka ndị odee agumagu Igbo si gosiputa ihe ndị na-ebute ịnụ iyi n'agumagu ndị a horo.

Mbunuche Nchọcha

Nchọcha a bu n'uche ileba anya n'ịnụ iyi, ihe ndị na-ebute ịnụ iyi na uru ịnụ iyi bara. Nke a bụ iji were gosiputa na ịnụ iyi dị ire ma na-enyekwa aka ibelata nsogbu n'ebe mmadụ na ibe ya no.

Ajụjụ Nchọcha

Nchọcha a ji ajụjụ atọ wee ruo oru. Ajụjụ ndị a gunyere:

- i. Kedụ ihe bụ ịnụ iyi?
- ii. Kedụ ihe ndị na-ebute ịnụ iyi?
- iii. Kedụ ka atụtụ saikoonalisis si gosiputa ihe ndị na-ebute ịnụ iyi?

Uru Nchọcha

Nchọcha a ga-abara ndị amụmamụ asụsụ Igbo na ndị asụsụ Igbo na-amasị uru n'ihu na ha ga-esi na ya mata ufodu ihe ndị nwere ike ibute ịnụ iyi, mata na iyi dị ire ma gbaa mbọ hụ na ha wezugara onwe ha na ihe ga-edubanye ha n'ịnụ iyi.

Ntulegharị Agumagu

Nchọcha a metutara aka na ntulegharị agumagu metutara ịnụ iyi, ihe ndị na-ebute ịnụ iyi na atutu. E kewara isiokwu ntulegharị agumagu a n'uzo ndị a: nkowa ihe ndị metutara isiokwu, ntulegharị atutu na ihe ndị e merela n'isiokwu.

Nkowa ihe ndị Metutara Isiokwu

Ihe ndị a ga-akowa ebe a bụ okwu ndị ga-eme ka nchọcha a doo onye obula ga-agu nchọcha a anya ma kwe ya nghota. Okwu ndị a gunyere:

Ihe ịnụ iyi putara

Udobata (2005:168) kowara na ịnụ iyi dika nkwuputa maobu ihe nchoputa e jiri Chukwu were mee iji were choputa ebubo asi a kpachapuru anya mee. Na nkowa ya, o putara na ịnụ iyi bu ezigbo ariri si n'ala ala obi, a rioro Chi, agbara maobu ihe di aso ka o buru onye akaebe n'ezio kwu o kwuru. Okogeri (2006:174) kwuru na ịnụ iyi bu otu n'ime omenala ndi Igbo nwere nke e hiwere e ji achoputa onye aka ya di ocha na onye aka ya adighi ocha mgbe obula e nwere esemokwu ma mee ka e nwee ezi mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya. Nke a meturu aka n'ihe Edu (2004:43) kwuru si n' ịnụ iyi bu atumatu e weputara e ji edozi esemokwu. O kwukwara na o bu ihe a na-ejikari were achoputa onye mere mpu maobu ihe ikpezu e ji edozi esemokwu dika esemokwu ala, ikwa iko na nkwuto.

Akpamgbo (2013:21) kwuru na ịnụ iyi bu ihe mere ndi Igbo ji eze otutu ihe n'ihu na ha achoghi nkocha obula maobu mmadu ikwucha onu banyere ihe ahu. O gara n'ihu kwuo na ndi Igbo weere ịnụ iyi dika ihe kachasi ukwu, ebe onye a na-ebo ebubo ga-ejisike nuo iyi n'ihu na o bu site na ya ka ezio kwu ga-esi gbaa onwe ya n'anwu. Oba (2008:139) gosiri na esemokwu niile nke e bugara agbara maka ịnụ iyi n'obodo bu nke ndi Igbo wepugoro umunna nke ndi na-ese okwu anabataghi ikpe ndi umunna kpere. O gara n'ihu kwuo na ịnụ iyi bu nkwenye jga na nke agbara bu Ochigha, nke nwere ike nke kariji nke mmadu iji dozie esemokwu, onye mkpebi ya bu okwuchaa ogwu. O nweghi enyemaka mmadu na-enyere ya. Mgbe ufodu, mkpesa a na-ekpesara agbara bu mgbe a huru na mgbalj niile ndi mmadu gbaliri ihu na e doziri ya bu okwu bu ihe kuru afu n'ala maobu mgbe mmadu na-enweghi ntukwasio bi n'ebe

mmadu ibe ya no. A na-eme nke a, mgbe e nwere okwu siri ike dika igbu ochu, ita amosu maobu okwu gbasara ala.

N'otu aka ahụ, Nwakoby (2004:87) kowara na inu iyi dika nke na-adị n'etiti mmadu na ibe ya, a na-enye oge nke a turu anya na agbara ga-achoputa onye aka ya na-adighi ocha ma o buru na onye ahụ adaa oria maobu nwuo nke a na-gosi na aka onye ahụ adighi ocha. Na nkowa a, o putara na a na-enwe oge a na-enye ndi nuru iyi iji were choputa onye aka ya na-adighi ocha. Etu a ga-esi were choputa onye aka ya na-adighi ocha bu ma e nwee ihe mere otu onye n'ime ndi nuru iyi ahụ. O nwere ike onye ahụ anwu maobu daa oria nke a na-agaghị agwotali n'ime oge e nyere. Nwakoby gakwara n'ihu kwuo na mgbe a na-anu iyi, a na-eji onu were ekwuputa abumonu ga-adakwasị onye na-anu iyi asi. Onye na-anu iyi ga-agwa agbara ka o nye ya ntaramahuhu ma o buru na o tuga asi. Ndi Igbo kwenyere na onye obula nuru iyi asi ga-anwu maobu ihe ojo maobu oria ga-adakwasị ya n'ime oge e nyere.

Nwala (1985:73) kwuru na inu iyi bu udi aja nkwekorita e weputara iji kwuwa aka oto mgbe obula mmadu na ibe ya na-eme ihe, iji hu na ndi mmadu bi n'udo dika iwu e tinyere n'omenala obodo. O bu otu uzọ e hiwere e ji egosiputa eziokwu, ikpe omuma ma belata asi na ihe ojo di iche iche n'obodo. Nke a putara na obodo obula a na-anu iyi, a na-enwekari udo, a na-ekpe ikpe ziri ezi, a na-enwekwa ezi nchekwa n'obodo ahụ. Ya bu site na nkowa niile ndi a, o putara na inu iyi bu emume e ji achoputa onye aka ya di ocha, onye a na-ebo ebubo ugha, onye a na-achọ imegide maobukwanu onye mere aru. A na-eji ya achoputa ihe furu efu, emekwa ka mmadu nwee ntukwasịobi n'ebe mmadu ibe ya no, ejikwa ya ekpe ikpe nke siri ike, dika ebe a na-azo ala nke hịara mmadu ahụ ikpe maobu ikpe nke gbagwojuru mmadu anya.

Ihe ndi na-ebute inu iyi

A na-enwe ihe di iche iche ndi mmadu ji anu iyi dika:

Enweghi ntukwasịobi:

Ufodu mgbe, mmadu anaghi enwe ntukwasịobi n'ebe mmadu ibe ya no. O buru ebe e nwere okwu e kwuru nke e kpebiri na a ga-eme, o buru na e nweghi ntukwasịobi n'etiti ndi mere mkpebi ahụ maobu onye kwere nkwa na o ga-emezu ihe e kwuru, udi onodu di otu a na-ebute inu iyi. Iyi a, a ga-anu ga-eme ka e nwee ntukwasịobi ma mekwaa onye ga-anu iyi ahụ mara na o buru na o mezughi nkwa nke o kwere, ihe o si ga-eme ya ga-adakwasị ya otu ntabianya. Udobata (2005:167) kwuru na enweghi ntukwasịobi n'ebe mmadu n'ibe ya no maobukwanu mgbe a na-enyo omume mmadu enyo na-ebute inu iyi.

Esemokwu

Nke a bu mgbe mmadu na ibe ya anoghi n'udo, mgbe ha na-eburita ihu, mgbe ha na-akorita onu maobu mgbe ha na-anaghi atupu onu, nke a na-ebute esemokwu. Udi omume a na-ebute inu iyi iji were gbochie nke a. Ya mere Ogbalu (2007:64) jiri kwuo na esemokwu bu ihe na-ebute inu iyi. O gara n'ihu kwuo na esemokwu gunyere izo ala, nkwa, mgbe ufodu ha nwere ike na-eso ihe a maghi etu o siri gaa. Udi omume a na-ebute inu iyi.

Ebubo Ugha

Ebubo ugha bu mmadu ikwu ihe mmadu na-emeghi maobu itugide mmadu asi. Otutu mgbe, a na-enwe okwu na-adaputanu, o buru na o bu ebubo ka a na-ebo mmadu, nke na-enweghi onye ga-agbara ya akaebe. Udi omume a na-ebute inu iyi. Ofoegbu (1982:65) kwuru na ufodu na-anu iyi mgbe mmadu na-enweghi onyeakaebe. Nke a na-ebute inu iyi. Ubesie (2010) kwukwara, mgbe a na-ebo mmadu ebubo nke a na-enweghi etu e si achoputa eziokwu, ihe a ga-eme ka eziokwu puta ihe bu inu iyi.

Asi

Nke a bu mgbe mmadu na-ekwughi eziokwu etu ihe siri mee. Asi bu ajo agwa nke nwere ike ime ka a chowa uzọ a ga-esi choputa eziokwu. Iji were mata ma okwu ahụ o bu asi, a na-anu iyi.

Uru ị́nụ́ iyi bara

Ị́nụ́ iyi bara nnukwu uru n'ala Igbo. Iyi bụ́ ụ́lọ́ikpe mkpesa maọ́bụ́ e jechaa ọ́ gwụ́ nke e ji azọ́pụ́ta onye aka ya dị́ ọ́cha. Iyi na-eweta udo n'etiti mmadụ́ na ibe ya, n'ihị́ mgbe ọ́bụ́la a ńurụ́ iyi, e nwee onye ọ́bụ́la nwere echiche ọ́jọ́ ime mmadụ́ ibe ya ihe, iyi a ńurụ́ ga-eme ka o wezuga onwe ya n'echiche ọ́jọ́ ahụ́. Ị́nụ́ iyi na-eme ka mmadụ́ nwee ntụ́kwasiobi n'ebe mmadụ́ ibe ya nọ́. Ọ́ na-ebelata esemokwu ma na-emekwa ka e nwee ezi mmekọ́rị́ta n'etiti mmadụ́ na ibe ya.

Ntulegharị́ Atụtụ́

Atụtụ́ saị́koanalysis nke Sigmund Freud wepụtara ka nchọ́cha a gbakwasara ụ́kwụ́ were mee nchọ́cha a. Freud na-akọ́wa na e nwere akparamagwa atọ́ mebere omume na-arụ́ ọ́rụ́ n'obi mmadụ́ nke gunyere Id, Superego na Ego. Id bụ́ ajọ́ uche nke nọ́ n'ime mmadụ́, ọ́ bụ́ ya na-etinye mmadụ́ n'ime ihe ọ́jọ́. Ihe kacha Id mkpa bụ́ i gbo mkpa anụ́ ahụ́, ọ́ chọ́ghị́ ị́ma maka iwu na ntaramahụ́hụ́ so ya. Superego bụ́ ezi uche na onye mgbazi akonuche. Ọ́ bụ́ ezi uche na-atupụ́ta atumatụ́ ọ́ma n'ime mmadụ́ ma na-agbaziri ego ime ezi ihe. Ọ́ na-egosikwa Id na ntaramahụ́hụ́ djiiri ihe ọ́jọ́ ọ́bụ́la mmadụ́ mere. Id na superego na-anọ́ n'agha oge niile. Onye nke meriri ga-agwa ego ihe ọ́ ga-eme. Ego n'aka nke ọ́zọ́ bụ́ onye ozi. Ọ́rụ́ ya bụ́ ihe ọ́ bụ́la Id na superego kwuru o meputa ha dika omume.

Alan (1992) jiri atụtụ́ Sigmund Freud were ruọ́ ọ́rụ́, wee kwuo na atụtụ́ a bụ́ atụtụ́ e ji elegara akparamagwa mmadụ́ anya. Ọ́ kọ́wara na Id bụ́ akparamagwa nke dị́ n'ime mmadụ́ nke mmadụ́ na-amaghị́. Na Id ka uche ọ́jọ́ ndị́ ọ́zọ́ siri topụ́ta. Id tupụtara ego ihe ọ́ ga-eme, ka ego na-atụ́le ya bụ́ alo Id nyere ya, ka superego na-abata katọ́ ajọ́ echiche ahụ́ Id tupụtara, wee tupụtara ego alo nke dị́ mma. Ọ́ buru na ego emee ihe superego kwuru, agwa ọ́ ga-ezipụ́ta bụ́ ezi agwa mana o mee nke Id kwuru, ọ́ buru ajọ́ agwa ka ọ́ ga-ezipụ́ta.

Ihe ndi e Merela Metụtara Isiokwu

E nweela ihe ndi e dere gbasara ị́nụ́ iyi mana ha agbakwasaghị́ ụ́kwụ́ n'ihe ndi na-ebute ị́nụ́ iyi. Akpamgbo (2013) n'isiokwu ya ọ́ kporo nnyocha ị́nụ́ iyi n'obodo Enugwu-ukwu. Na nkọ́wa ya, o kwuru na ị́nụ́ iyi bụ́ otu n'ime omenala ha nwere, nke bụ́ ụ́zọ́ ndi Enugwu-ukwu wepụtara iji mee ka eziokwu see elu n'obodo ma werekwa ya chọ́pụ́ta ihe e zoro ezo. Mbunuche nchọ́cha ya bụ́ ị́kọ́wapụ́ta ndi na-anụ́ iyi, ndi na-anaghị́ anụ́ iyi n'Enugwu-ukwu. Usoro o gbasoro mee nchọ́cha a bụ́ nkọ́rị́kọ́ta akukọ́ na ajuju ọ́nụ́. Ọ́ chọ́pụ́tara na ọ́ bughị́ mmadụ́ niile na-anụ́ iyi, e nwere ndi na-anụ́ iyi nwekwaa ndi na-anaghị́ anụ́ iyi n'obodo Enugwu-ukwu. N'ikpeazu, o mere ka a mata na ị́nụ́ iyi bụ́ omenala dị́ mma nke na-azọ́pụ́ta onye aka ya dị́ ọ́cha.

Ekhaton (2019) n'isiokwu nke ọ́ kporo ị́nụ́ iyi ọ́dinala dika amuma e ji emegide mpụ́ n'ala Naijiria. O kwuru na ị́nụ́ iyi bụ́ usoro a na-agbaso iji belata mpụ́ na mba Naijiria. Usoro ọ́ gbasoro mee nchọ́cha bụ́ usoro nkọ́wa. Ọ́ chọ́pụ́tara na ọ́ ga-amagbu onwe ya na mma ma e webata ị́nụ́ iyi ọ́dinala dika otu n'ime ụ́zọ́ a ga-esi na-alu ọ́gu megide nruruaka n'ala Naijiria. Nke a ga-enye aka kwalite ikpe ziri ezi nakwa ezi mmekọ́rị́ta n'etiti mmadụ́ na ibe ya. Nke a ga-eme ka ohanaze huta ikpe ọ́bụ́la e jiri ị́nụ́ iyi wee kpee dika ikpe ziri ezi, dı́ ire nakwa nke puru ị́tụ́kwasiobi karia usoro ikpe nke ọ́loroohuru.

Ekhaton (2011) lebara anya n'isiokwu ọ́ kporo ị́nụ́ iyi ọ́dinala, ụ́zọ́ kacha mma iji gbochie mpụ́ na Naijiria. Isiokwu a na-ekwu ka e weghachite iyi ọ́dinala n'ulooru ndi na-ahụ́ maka nchekwa obodo na mba Naijiria, ka ọ́ ga-abu onye e jidere na mpụ́ ọ́bụ́la o mere, ọ́ na-ago ago, e wepụtara ya iyi ka ọ́ nuo. E tinye ị́nụ́ iyi n'oru, ọ́ ga-enye aka belata etu mpụ́ si arı́ elu na mba Naijiria.

Site na ntulegharị́ agumagu metụtara ihe e merela n'isiokwu a, anyi hutara na ihe ha kara rutugasia aka bu ka e weghachite ụ́zọ́ ị́nụ́ iyi ọ́dinala n'oge ugbo a. Nke a ga-enye aka belata ohi, esomokwu na mpụ́ dı́ iche iche n'obodo. Ha lebakwara anya etu ndi obodo si anu iyi mana ha elebaghi anya n'etu ndi odee agumagu Igbo si were weputasia iyi na ihe ndi na-ebute ị́nụ́ iyi n'agumagu Igbo bu nke nchọ́cha a galeba anya.

Ntucha Ngwa Nchocha

Agumagu bu uto ndi odee ji arutu aka n'ihe na-eme na ndu mmadu maobu ihe na-eme n'awa a anyi no n'ime ya. Anaghi anokata anu iyi, a na-enwe ihe ndi ga-emenu, a si ka anuo iyi. N'akwukwo agumagu ndi a a hooro, e ziputara ihe ndi na-ebutere inu iyi dika:

Ebubo ugha:

A hutara ebubo ugha dika ihe butere anunu iyi n'akwukwo agumagu a bu *Oja Dufuo Dike*. Ihe e ji kwuo otu a bu, mgbe ndi obodo Umueze kwekoritarara iweputa Omicha, Okwuanyionu na Kasie ka ha zo okwa onyeisioche. Ha ato zoro okwa onyeisioche a, Kasie amaa ha abuo afo n'ala. Kasie aburu onyeisioche ndi Umueze, ma obi adighi Okwuanyionu na Omicha mma. Nke a mere ha abuo jiri were kpebie na ha ga-etinye ogbaaghara n'etiti Kasie na nwanne nna ya bu Ikpeamaego. Okwuanyionu na Omicha mere nke a site n'ibo Kasie ebubo ihe o na-ekwughi. O mere nke a mgbe ha juru Ikpeamaego ma o gara ikpe nke di n'etiti Nwamgbo na Nwamgeke. Ikpeamaego a si ha mba. Okwuanyionu na Omicha weere ohere ahu kowara Ikpeamaego etu Kasie na Osondu Nwude si were ikpe umunna ha na-akpa ego. Ha koro na Nwamgeke huru ha abuo anya, ha were daa Nwamgbo nha etu na-adighi mma. Oge uche Ikpeamaego ji batawa n'ihe ha na-ako bu mgbe ha gwara ya na o dighi onye Kasie nasopuru, na o nweela aku, o na-ebuzi ya isi. Ha kwuru na o buru na Kasie nwere nsopuru, na o dighi ikpe obula maobu ihe obula o ga-eme n'Umueze ghara ime ka ya bu Ikpeamaego bu onye mere ya ihe o bu mata (ihu 75).

Site n'akuko a, a huru agwa Id nke bu agwa anyafu n'ime Okwuanyionu na Omicha. Agwa Id a bu anyafu bu nke Id tuputara Ego kpaliri agwa ojoo no n'ime ha bu nke ha ziputara. Nke a mere ha anabataghi mmeri Kasie meriri wee buru onyeisioche obodo ha. Omume Id a, mere ka Okwuanyionu na Omicha jiri kpa nkata otu ha ga-esi wee mee Kasie na nwanne nna ya bu Ikpeamaego malite nwewe nsogbu.

Akuko a Okwuanyionu na Omicha koro Ikpeamaego kpaliri agwa Id nke bu iwe bu nke Id tuputara Ego bu nke no n'ime Ikpeamaego bu nke O zipu tara dika omume . Nke a mere Ikpeamaego jiri kpokuo ndi umunna obodo ha wee bo Kasie ebubo ugha si:

“Biko gwanu Kasie ka o kwuo m ugwo ugboala ahu o na-agba, maobu ya dowara m ugboala ahu. Kasie si na o ga-azu ugboala ahu ma ruo taa, Kasie enyebeghi m ego m ma noro n'ime ya na-ata ose na-abu m n'anya”. (ihu 93)

Ebubo ugha a Ikpeamaego boro Kasie, di Kasie ka nsi a noro n'elu nyuo na-agba umu ijiji ghari. Kasie adila na mbu gwa otutu mmadu etu o si ruo ugboala ahu, na-etu ya si kwuo Ikpeamaego ugwo. Ebubo ugha a butere inu iyi. Nke a mere Kasie jiri kwuo:

“Agaghi m enye Ikpeamaego kobu obula ma o anurughi m iyi na m ji ya ugwo ugboala ahu. Agaghi m akwu ugwo obula,” (ihu 96)

Okwu a Kasie kwuru gosiri na o nweghi onye e boro ebubo ugha obi na-adi mma, o kachakwa onye aka ya di ocha. Onye aka ya di ocha ga-achoo uzo o ga-esi mee ka eziokwu puta ihe. O bukwa ebubo ugha butere inu iyi. Mgbe a gwara Ikpeamaego na o ga-anuru Kasie iyi, ujo zuru ya ahu. Ya mere o jiri juo Okwuanyionu na Omicha ihe o ga-eme. N'ebe a ka agwa Superego nke bu agwa makwara nke Ego ziputara dika omume bu nke batara n'ime Ikpeamaego, nke mere ka o mara na ihe o na-eme adighi mma. Agwa Superego tinyere Ikpeamaego ujo n'ahu, n'ih na o ma na o bu ebubo ugha ka o boro Kasie. Nke a mere Ikpeamaego jiri juo Okwuanyionu na Omicha si:

Olee etu m ga-esi nwee ike naputa Kasie ugboala ahu, ebe o bu na o zuru m ugboala ahu azu, m nuu iyi a, iyi a ga-egbu m (ihu 107).

N'ih agwa Id bu agwa obi ojoo bu nke juputara n'ime Okwuanyionu na Omicha, mere ka ha gaa n'ihu mee ka Ikpeamaego ghota na e nweghi ihe no n'inu iyi. Nke a mere ha ji gwa Ikpeamaego si:

Anyi ga-achoo dibia ga-agworo gi ogwu ndagbu iyi i ga-eri ka arusi ahu ghara inwe ike n'ahu gi ma gi nuu ya (ihu 108).

Okwu a, Okwuanyionu na Omicha gwara Ikpeamaego kpalikwara agwa Id nke bu agwa obi ojoo na nkpako no n'ime ya, nke a mere Ikpeamaego jiri baa n'ulo weta ego nye Okwuanyionu na Omicha si ha choo dibia ma ihe ekwe na-aku ga-agworo m ogwu ahu. Agwa Id a bu iwe, obi ojoo na nkpako bu nke Eo tuputara dika omume mere Ikpeamaego ibo ebubo ugha bukwa nke duuru Ikpeamaego dubanye

ya n'ịnu iyi nke butere ọnwụ ya. Uru e nwetara n'ịnu iyi nke nọ n'akwukwọ *Ọjà Dufuo Dike* bụ na-esi n'ịnu iyi a nuru were choputa na aka Kasie di ọcha.

Enweghi ntukwasioji:

A huru enweghi ntukwasioji dika ihe butere anunu iyi n'akwukwọ agumagu *Ọchichi Ekperima*. Mgbe ndi obodo Amaizu na-achọ onyeisioche, Chiifu Udemba bu onye ama ama n'ihe gbasara ndorondoro ọchichi. N'ihia agwa Id nke bu agwa oke ọchicho na agwa achoghi ima onye ndi obodo chorọ ka o buru onyeisi oche bu nke Ego tuputara mere ka Chiifu Udemba hoputa Amadi ka o bja zoọ okwa onyeisioche na o ga-enyere ya aka ka o nweta mmeri. Agwa Id nọ n'ime Chiifu Udemba gara n'ihu kpalie mmuo Chiifu Udemba ma mee ya ka o mee ka Amadi mara na o naghị enyere mmadu aka n'efu. O nwere ihe ndi o ga-emere ya dika onye mere ya ka o nweta mmeri. Amadi na onwe ya nwekwara mmuo Id n'ime nke bu agwa achoghi ima onye ndi obodo chorọ na oke ọchicho nabatara ihe niile Chiifu Udemba kwuru na o ga-eme ma ya nweta mmeri na-agbanweghi ihe o ga-ebute n'odinihu. Mana n'ihia Chiifu Udemba enweghi ntukwasioji na nkwa Amadi kwere ya, agwa Id kwakwara Chiifu Udemba nke mere o jiri si:

Egbe nkanka nku abughi nwata egbe. A maara m nkeoma na otutu ndi mmadu na-agharipu mgbe oge ikwughachi ugwo ruru. N'ihia nke a, i ga-aduru m isi na i ga-eme ihe obula m gwara gi mee mgbe i buru onyeisioche okpuru ọchichi Amaizu (ihu 19)

Ya bu isi Amadi duru Udemba mere ka Udemba nwee ntukwasioji ma kweta na nkwa niile Amadi kwere na o ga-edebe ya. Mana mgbe e duru Amadi n'iyi oru, Chiifu Udemba mere ka Amadi mata ihe ndi o chorọ. Mgbe Chiifu Udemba si Amadi:

O bu na i nwetaghị akwukwọ ozi m zitere gi izuuka abuo gara aga? A si m gi kwunyere m nde itolu. O bu i ghoghi ya? (ihu 51).

Oge a, ka agwa superego nke bu makwara batara n'ime Amadi nke Ego ziputara dika omume mere ka o mata na udi omume Chiifu Udemba na-eme adighi mma. Nke a mere Amadi jiri gbaa isi akwara na o nweghi ego o na-eweta. Omume a, Amadi gosiputara bu superego tuputara ya ebe ego zipu tara dika omume. Mana n'ihia Amadi edebeghi nkwa o kwere mgbe o duru isi mere o ji were zute onwu ya. Uru e nwetara n'akwukwọ *Ọchichi Ekperima* bu na-esi n'iyi Amadi nuru were wepu onye ojo kara i bu onyeisioche ndi Amaizu.

Esemokwu:

Nke a putara ihe n'akwukwọ agumagu *Ukpama Okpoko Buuru*. Agwa Id nke bu agwa anya ufu kpaliri mmuo ndi Odogwu Ifite-Amaeke nke kpaliri esemokwu n'etiti ndi Odogwu, Jidefo na Obiora. Esemokwu a mere ka ndi Odogwu mee ka Maazi Ezekwe mata na Jidefo na Obiora bu ndi gburu okuko ahụ a na-achọ achọ. Esemokwu a di n'etiti ndi Odogwu, Jidefo na nwanne ya bu Obiora mere ka ndi Odogwu si:

A ga-eme Jidefo na nwanne ya bu Obiora ka e si eme ndi ohi. (ihu 37)

N'ihia agwa superego bu agwa umeala nke gbara elu n'ime Jidefo mere ka o jiri olu nwayoo kowaara ndi Odogwu na o bughi ha zuru ohi nke ha na-ekwu maka ya. O buru na agwa nke kpaliri mmuo Jidefo na nwanne ya bu agwa Id, o gaara ibu ogu na mgba ka Jidefo na nwanne ya ga-eji eme ka ndi Odogwu mata na o bughi ha zuru ohi ahụ. A huru nke a mgbe Jidefo ji olu umeala were kowaara ndi Odogwu si:

O bu onye iro anyi mere ihe a. O buru anyi bu mmadu ndi jere ohi a, anyi e nweghi ike ituchara abuba okuko tuchabata na be anyi Jidefo zooro ukwu n'ala, gosi ha na oha ukwu ya na nke nwanne ya eyighi nke a zobatara n'onu ulo ha. (ihu 39)

Ndi Odogwu ekweghi, esemokwu a nke di n'etiti ndi Odogwu, Maazi Jidefo na Obiora gara n'ihu nke mere Maazi Ezekwe jiri si na a ga-anu iyi iji were kwusi esemokwu ahụ. Uru esi n'akwukwọ *Ukpama Okpoko Buuru* were nweta bu na e wetara udo n'etiti ndi Odogwu, Jidefo na nwanne ya bu Obiora. E nweghikwa esemokwu n'etiti ha ozo.

Nchikota Nchocha

A choputara na-anaghi anokata anu iyi. A na-enwe ihe na-ebute inu iyi. Otu ihe di itunanya n'isiokwu a bu na e si n'akwukwọ agumagu Igbo ndi a hooro were choputa na esemokwu, ebubo ugha, enweghi

ntụkwasiobi butere ị̀nụ iyi. Ị̀nụ iyi bara nnukwu uru, a chọputara nke a n'akwụkwọ agumagu ndi a hoooro e jiri mee nchọcha, nke gosiri na ị̀nụ iyi bu ụzọ e si achọputa onye aka ya di ọcha. Nke a kwadoro ihe Sigmund Freud kwuru na akparamagwa mmadu, nke kwuru na mmadu niile nwere agwa ato na-arụ ọrụ n'ime ha. Site n' ị̀nụ iyi, a ga-amata onye a na-ebo ebubo ụgha, onye a na-atugide asi, a na-esikwa n' ị̀nụ iyi were belata esemokwu ma nwekwa ntụkwasiobi n'ebe ndi mmadu na ibe ha no.

Mmechi

E mejuputara ebumnobi nchọcha a site n'ichoputa na-anaghi anakota anu iyi, a na-enwe ihe ndi na-ebute ị̀nụ iyi. E nwekwara uru a na-enweta n' ị̀nụ iyi. Atutu e jiri mee nchọcha a n'uzo puru iche dabara adaba, n'ihia na o ruturu aka nkeoma na ntucha e mere. Mmadu di ndu nwere mmuo ato na-achia ya nke na-eweputa agwa oma, nke na-eweta agwa ojojo na nke na-egosiputa ozi nke mmuo abuo a dunyere ya.

Alo

Anyi na-ekwu na onye obula na-ebo mmadu ebubo ụgha, onye na-atugide mmadu ibe ya asi, onye na-eme ka a na-enwe esemokwu maobu onye omume ya na-eme ka ndi mmadu ghara inwe ntụkwasiobi n'ebe o no, sepu aka na ya. N'ihia, o buru na udi onye di otu a nogidesie ike n'udi omume a, a ga-eme onye ahia ka o nuo iyi. O bu eziokwu na ndi ochichi olorohuru webatara uzo e si achoputa eziokwu bu n'uloikpe, ha nwekwara ike itinyekwa ị̀nụ iyi nke omenala na nke ha webatara iji were mee ka mgbe obula ndi mmadu na-abia n'uloikpe, ha ga-agba mbu hu na o bu eziokwu ka ha ga-ekwu n'ihia ị̀nụ iyi nke uzo omenala abughi ihe e ji egwu egwu. O ga-enyekwa aka belatakwa aruruala di iche iche di ugu bu a, ma mee ka udo buru ihe ga na-achia oge niile.

Edensibia

- Akpamgbo, U.E. (2013). Nnyocha ị̀nụ iyi n'obodo Enugwu-ukwu na *Ekwe jonal otu jikotara ndi ji edemede akwalite asusu na omenala Igbo, alaka ya nke Najirija*. Awka: Besing Books Multipurpose Publications.
- Alan, O.R. (1992). *Personality: Theories and Process*. New York: Harper Perennials
- Anene, R.C. (2007). *Oja Dufuo Dike*. Onitsha: Elites Publications.
- Anozie, R.O., Anozie, C.F. & Anozie, C.C. (2014). *Agwa Ojoo Ntaramahuhu na Mgbaghara N'iduuzi Isii*. Enugu: Computer Edge Publishers.
- Edu, E. (2004). Traditional Oath taking as an Antidote to the Menace of Corruption in Nigeria. Retrieved from www.researchgate.net
- Ekahator, E. (2011). Tradition Oath-taking as an Antidote to the Menace of Corruption in Nigeria. www.researchgate.net
- Ekahator, E. (2019). Traditional Oath-taking as an Anti Corruption Strategy in Nigeria. <http://www.researchgate.net>
- Ekwealor, C.C. (2013). *Omenala na Ewumewu Igbo*. Onitsha: Africana First Publishers.
- Emenanjo, E.N., Ekwe, B.U., Okoli, O.O., Kanu, N. (2004). *Igbo Maka Sinjo Sekondiri 3*. Ibadan: University press.
- Mbiti, J.S. (1970). *Concepts of God in Afrika*. London: Praeger Publishers.
- Nwakoby, G.C. (2004). *The Law and Practice of Commercial Arbitration in Nigeria*. Enugu: Iyke Ventures Production.
- Nwala, T.U. (1985). *Igbo Philosophy*. Lagos: Literamed.
- Oba, A.A. (2008). "Juj Oaths in Customary Law Arbitration and Their Legal Validity in Nigerian Courts". *Journal of African Law* 52, 1.
- Ogbalu, F.C. (2007). *Omenala Igbo*. Onitsha: University publishing Company.
- Okogeri, G.O. (2006). "Ezi Okwu Bu Ndu in Igbo Customary Law" in Otakpor (ed). *Ezi Okwu Bu Ndu: Truth is Life*. Ibadan: Hope Publication.
- Osuagwu, B.I.N. (2004). *Ndi Igbo na Omenala Ha*. Ibadan: Macmillan Nigeria Publishers.
- Otukwu, O. (2014). *Ochichi Ekperima*. Onitsha: Noble Graphic Press.
- Ubesie, T. (1985). *Ukpana Okpoko Buuru*. Ibadan: Longman Nigeria.
- Ubesie, T. (2010). *Odinala Ndi Igbo*. Ibadan: University Press.
- Udobata, R.O. (2005). *Studies in Igbo Traditional Religion*. Anambra: Pacific Publishers.